

УДК 342.72

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Зубенко Ганна Вікторівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного і муніципального права юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2709-4348>

Україна, як і переважна більшість держав, визнає у своєму законодавстві можливість особи звертатися за захистом своїх порушених прав і свобод до різноманітних міжнародних інституцій. Так, згідно з ч. 5 ст. 55 Конституції України кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [1].

Ратифікація у 1997 році Верховною Радою України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року відкрила можливості для громадян України звертатися за захистом своїх прав і свобод до однієї з найбільш ефективних міжнародних судових установ – Європейського суду з прав людини.

За даними щорічного звіту про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, станом на 31 грудня 2018 року на розгляді в Європейському суді перебувало 56350 справ проти держав-сторін Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. З них – 7250 справ проти України, що складає 12,9 % від загальної кількості справ. У порівнянні з іншими державами Україна перебуває на третьому місці за кількістю справ, які перебувають на розгляді Європейського суду [2]. Враховуючи вищезазначене, дослідження права на звернення до цієї міжнародної судової установи є вельми актуальним.

Визнання за індивідом права на звернення до Європейського суду з прав

людини є передумовою ефективності контрольного механізму Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Тому його можна охарактеризувати одночасно як суб'єктивне право та як гарантію захисту інших прав і свобод, передбачених Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод і протоколами до неї.

Це право може мати як індивідуальний так і колективний характер, оскільки відповідно до ст. 34 вищезазначеного міжнародного договору, Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї [3]. Тобто звернення подається щодо порушень Конвенції, вчинених державою або будь-яким чином пов'язаних з нею.

Правом на звернення з індивідуальною заявою до Європейського суду з прав людини в Україні наділені наступні категорії осіб:

- будь-яка особа незалежно від громадянства, місця проживання, громадянського стану, або правоздатності. Тобто з заявою до Суду може звернутися будь-яка фізична особа, що знаходиться під юрисдикцією держави-учасниці Конвенції, незалежно від того, проживає ця особа в державі постійно чи знаходиться тимчасово. Це може бути особа, що незаконно опинилася на території держави, зокрема, затримана при незаконному перетині кордону. Конвенція не містить обмежень відносно дієздатності особи, яка звертається до Суду. Тому звертатися за захистом своїх прав можуть й неповнолітні, а також обмежено дієздатні і недієздатні особи.

- будь-яка неурядова організація, у широкому розумінні цього слова, тобто за винятком тих організацій, що беруть участь у здійсненні владних повноважень чи виконують публічну функцію під контролем Уряду (юридична особа приватного права, громадське об'єднання тощо);

- група приватних осіб: неформальна асоціація, що об'єднує, здебільшого тимчасово, певну кількість осіб. Ця група пов'язана ідентичним і одночасним порушенням прав осіб, які її складають (члени неурядової

організації, які зверталися від свого власного імені, учасники мирного зібрання тощо).

Право на звернення до Європейського суду з прав людини не підлягає обмеженню, а Суд зобов'язаний зареєструвати та розглянути на предмет прийнятності у відповідності до положень ст.ст. 34, 35 Конвенції, будь-яку заяву. Крім того, ст. 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод закріплює зобов'язання держав-учасниць Конвенції жодним чином не перешкоджати ефективному здійсненню цього права. Крім того, ч. 2 ст. 55 Конституції України також передбачає, що право, закріплене ст. 55 Основного Закону не може бути обмежене.

Але не обов'язково кожне звернення до Європейського суду з прав людини буде розглянуто ним за суттю поставлених питань, адже умови прийнятності заяви регламентуються цілим рядом критеріїв, визначених статтею 35 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Зокрема, це:

- вичерпання всіх національних засобів юридичного захисту, згідно із загальноновизнаними принципами міжнародного права;
- дотримання вимог щодо строку давності шість місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні;
- заява не може бути анонімною;
- заява за своєю суттю не може бути є ідентичною заяві, що вже була розглянута Судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі;
- вона несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї, явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви;
- заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини, гарантованих Конвенцією і протоколами до неї, не вимагає розгляду заяви по суті, а також за умови, що національний суд не розглянув справу належним чином.

Недотримання цих критеріїв є підставою для відхилення Європейським судом з прав людини будь-якої заяви на будь-якій стадії провадження у справі.

Тому питання щодо порядку звернення до Суду є вкрай важливим не лише з теоретичної, а й з практичної точки зору. Адже, від цього врешті-решт залежить, чи будуть захищені права конкретного заявника і чи не виявиться боротьба за свої права у протистоянні з державою марною.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр> (дата звернення: 26.09.2019).
2. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2018 році. URL: <http://terjust.gov.ua/wpcontent/uploads/2016/05/%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82-2018.pdf> (дата звернення: 26.09.2019).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 4 листопада 1950 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 26.09.2019).